

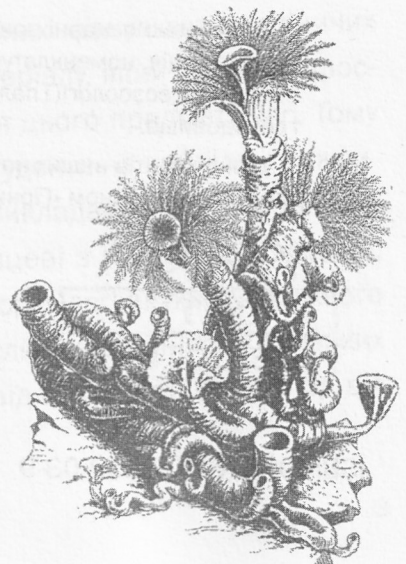
Світлицький В.М.

ПАЛЕОНТОЛОГІЯ

СВІТЛИЦЬКИЙ В. М.

ПАЛЕОНТОЛОГІЯ

Київ
Азбука
2023

УДК 551.7+56(075.8)

С24

Рецензенти:

Огар В. В. – доктор геологічних наук, професор кафедри геології нафти і газу Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Куровець С. С. – доктор геологічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу.

Фик І. М. – доктор технічних наук, професор, завідувач кафедри видобування нафти, газу та конденсату національного технічного університету Харківський політехнічний інститут

*Рекомендовано до друку вченою радою
Одеського національного технологічного університету
Міністерства освіти і науки України,
Протокол № 13 від 22 липня 2023 року.*

Світлицький В.М.

С24 Палеонтологія / В. М. Світлицький. – К.: Азбука, 2023. – 448 с.

ISBN 978- 617- 8239-03-9

Викладено основні поняття та методи палеонтології; наведені класифікація, номенклатура і систематика організмів. Розглянуті основи палеозоології і палеоботаніки. Показані зв'язки організму і середовища.

Для студентів вищих навчальних закладів, які проходять підготовку за напрямком «Гірництво».

717957

УДК 551.7+56(075.8)

ISBN 978- 617- 8239-03-9

© Світлицький В. М., 2023

Світлій пам'яті

*професора Огороднікова Петра Івановича
професора Балакірова Юрія Айрапетовича
професора Яремійчука Романа Семеновича
присвячується*

Передмова

Палеонтологія займається вивченням історії становлення і розвитку тваринного і рослинного світу Землі. Вона є наукою біологічного циклу. Проте, завдяки своїй важливості, внесена у програму навчання геологів у середніх і вищих навчальних закладах всього світу. Виникає закономірне питання: чому ж біологічну науку вивчають геологи? Річ у тім, що життя, зародившись на нашій планеті багато мільйонів років тому, постійно змінювалося. Ці зміни життєвих форм відображують особливість розвитку планети та утворення корисних копалин (нафти, вугілля, бокситів і багатьох інших), формування гірських систем, зміну форм рельєфу та ландшафту тощо.

Палеонтологія як наука розвивається вже впродовж декількох сторіч, але саме в останні десятиліття досягнутий значний прогрес у вивченні багатьох груп викопних безхребетних і хребетних тварин та рослинних решток. Спеціалізація і деталізація палеонтологічних досліджень постійно зростає. Проте саме це і створює певні труднощі у викладанні палеонтології на геологорозвідувальних факультетах гірничих закладів вищої освіти. Обсяг фактичного матеріалу, який постійно зростає, важко укласти у відведений на вивчення цього предмету час. Тому викладання вимагає сконцентрувати увагу студента на найбільш важливих ознаках провідних груп скам'янілостей. Викладаючи основи палеонтології майбутньому інженеру-геологу, фахівцеві з геологічної зйомки, пошуків і розвідки, слід чітко сформулювати морфологічні ознаки кожного великого підрозділу органічного світу, підкресливши відмінності близьких за способом життя груп (наприклад, губок від археоціат, брахіопод від двостулкових молюсків і так далі).

Палеонтологія належить до наук описового характеру.

Єдиними «документами» палеонтології, в яких «записані» події минулого, є скам'янілості, що вміщують гірські породи.

Слово «палеонтологія» означає «наука про давні істоти». Палеонтологія вивчає всі організми, що коли-небудь існували на Землі, та їх історію.

Складовими палеонтології є палеозоологія і палеоботаніка.

Це науки про тварин (фауна) і рослин (флора) давніх геологічних епох. Цим двом наукам часто протиставляють неозоологію і необотаніку – дисципліни, що вивчають види тварин і рослин, які існують нині.

Палеонтологія вивчає світ давніх тварин і рослин, тому тісно пов'язана з історичною геологією, одними з основних задач якої є відтворення палеогеографічних умов різних геологічних періодів та аналіз становлення та розвитку життя на Землі до сьогодення.

Наука палеонтологія вивчає всі організми, які існували до четвертинного періоду, їх походження та будову, умови існування. Проводить їх систематизацію.

З цією метою палеонтологія має вивчити екологію давніх організмів, тобто відношення їх до оточуючого органічного і неорганічного середовища. Ця частина палеонтології називається палеоекологія. Встановлення на основі вивчення сучасного тваринного і рослинного світу закономірностей розвитку органічного світу давнини застосовуються під час палеонтологічних досліджень і, навпаки, вивчаючи історію розвитку життя на Землі і його закономірності, палеонтологія разом з неонтологією беруть участь у розробці теоретичних основ біології, що сприяє розвитку знань як давніх, так і тварин та рослин, які існують нині.

Під час вивчення історії життя на Землі палеонтологія має велике значення для наук про землю, її корисні копалини. Вона має народногосподарське значення.

Палеонтологія не вирішує повсякденних задач пошуків і розвідки корисних копалин, але дає геологам знання теоретичного характеру під час вирішення практичних завдань. Навчальний посібник розрахований на студентів геологічних факультетів університетів, геологічних факультетів геологорозвідувальних, гірничих та нафтогазових закладів вищої освіти.

Автор дуже вдячний за особливу увагу і доброзичливе ставлення та надання вичерпної інформації зі стратиграфії та геохронології України колишньому директору інституту геологічних наук НАНУ академіку Гожику П. Ф.

Автор щиро дякує Галустяну Г. Р., кандидату технічних наук Ягодовському С. І., Галустяну М. В. та доктору технічних наук, професору Тітлову О. С. за неоціненну допомогу у випуску навчального посібника. А також висловлює вдячність кандидату геолого-мінералогічних наук, доценту Стельмаху О. Р. та Передерію В. П. за критичні зауваження до тексту та малюнків навчального посібника в процесі його написання та редагування.

Особливу вдячність автор висловлює рецензентам доктору геологічних наук, професору Огару В. В., доктору геологічних наук, професору Куровцю С. С. та доктору технічних наук, професору Фику І. М.

Зміст

Передмова	3
ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА	6
1. Середовище існування та спосіб життя організмів	6
1.1. Умови існування у водному середовищі	9
1.2. Умови існування у наземному середовищі	18
2. Збереження решток тварин у викопному стані	22
2.1. Утворення ориктоценозів	22
2.2. Форми збереження	26
3. Збір і методи обробки викопних решток	32
4. Геохронологічна (стратиграфічна) шкала геологічного часу	35
5. Основи класифікації і систематики	41
6. Палеонтологічна термінологія	48
7. Правила вимови латинських назв	53
СИСТЕМАТИЧНА ЧАСТИНА	56
НАДЦАРСТВО ДОЯДЕРНІ ОРГАНІЗМИ	
SUPERREGNUM PROCARYOTA	58
Царство Бактерії Regnum Bacteria	60
Царство Ціанобіонти Regnum Cyanobionta	62
НАДЦАРСТВО ЯДЕРНІ ОРГАНІЗМИ SUPERREGNUM EUCARYOTA	65
Царство Рослини Regnum Phyta	65
Підцарство Нижчі рослини Subregnum Thallophyta	67
Відділ (Тип) Динатофітові водорості Divisio Dinatophyta	68
Відділ (Тип) Золотисті водорості Divisio Chrysophyta	69
Відділ (Тип) Діатомові водорості Divisio Diatomeae	
(Bacillariophyta)	71
Відділ (Тип) Бурі водорості Divisio Phaeophyta	73
Відділ (Тип) Червоні водорості Divisio Rhodophyta	73
Відділ (Тип) Зелені водорості Divisio Chlorophyta	75
Відділ (Тип) Харові водорості Divisio Charophyta	76
Підцарство вищі рослини Subregnum Telomophyta	78
Надвідділ Спорові рослини Superdivisio Sporata	82
Відділ (Тип) Мохоподібні Divisio Bryophyta	83
Відділ (Тип) Проптеридофіти Divisio Propteridophyta	85

Відділ (Тип) Птеридофіти Divisio Pteridophyta	87
Надвідділ Насінні рослини Superdivigio Spermenata	99
Відділ (Тип) Голонасінні (Пінофіти) Divisio Gymnospermae (Pinophyta)	100
Відділ (Тип) Покритонасінні (Квіткові, або Магноліофіти) Divisio Angiospermae (Magnoliophyta)	111
Геологічне значення і породотвірна роль рослин	114
Царство Гриби Regnum Fungi	116
Царство Тварини Regnum Zoa (Animalia)	118
Підцарство Одноклітинні Subregnum Protozoa	118
Тип Саркодові Phylum Sarcodina	121
Тип Акантарії Phylum Acantharia	140
Тип Війчасті (Інфузорії) Phylum Ciliophora (Infusoria)	141
Підцарство Багатоклітинні Subregnum Metazoa	142
Надрозділ Примітивні багатоклітинні Superdivisio Parazoa	143
Тип Губкові Phylum Spongiata	143
Тип Археоціати Phylum Archaeocyatha	160
Надрозділ Справжні багатоклітинні Superdivisio Eumetazoa	167
Розділ Радіально-симетричні Divisio Radiata	168
Тип Кнідарії (Жалкі) Phylum Cnidaria	168
Тип Реброплати Phylum Ctenophora	193
Розділ Двобічно-симетричні Divisio Bilateria	194
Підрозділ Первиннороті Subdivisio Protostomia	195
Тип Приапуліди Phylum Priapulida	195
Тип Кільчасті хробаки Phylum Annelida	196
Тип Членистоногі Phylum Arthropoda	199
Тип Молюски Phylum Mollusca	219
Тип Моховатки Phylum Bryozoa	278
Підрозділ Вториннороті Subdivisio Deuterostomia	286
Тип Брахіоподи Phylum Brachiopoda	286
Тип Голкошкірі Phylum Echinodermata	303
Тип Погонофорати Phylum Pogonophorata	338
Тип Напівхордові Phylum Hemichordata	341
Тип Хордові Phylum Chordata	347
Історія розвитку органічного світу	428
Археозойський еон	429
Протерозойський еон	429
Фанерозойський еон	430
Література	474